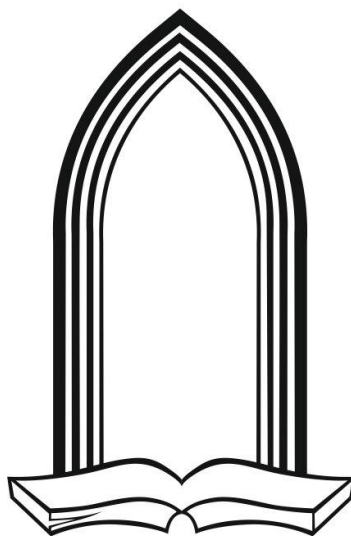

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Факультет історії, політології і міжнародних відносин
кафедра всесвітньої історії
Центр медієвістичних студій

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З КУРСУ
ІСТОРІЇ СЕРЕДНІХ ВІКІВ

Для студентів стаціонарного і заочного відділень
історичних факультетів
спеціальності 032 історія та археологія (історія)
(лекційні, практичні заняття та самостійна робота у двох частинах)

Івано-Франківськ

2017
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Факультет історії, політології і міжнародних відносин
кафедра всесвітньої історії
Центр медієвістичних студій

Волощук Мирослав Михайлович

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З КУРСУ
ІСТОРІЇ СЕРЕДНІХ ВІКІВ

(лекційні, практичні заняття та самостійна робота)

Івано-Франківськ
2017

Упорядник:

М. М. Волощук, доктор історичних наук, професор

Рецензенти:

Л. В. Войтович, доктор історичних наук, професор (Львів)

А. Є. Стасюк, кандидат історичних наук (Галич – Івано-Франківськ)

Методичні рекомендації розраховані на вивчення і засвоєння курсу історії Середніх віків студентами історичних факультетів стаціонарного і заочного відділень, які навчаються за спеціальністю 032 історія та археологія (історія).

Специфіка цього видання в тому, що значна частина запропонованих автором до вивчення студентами питань торкається безпосередньої роботи з джерелом (ідентифікація, типологізація, переклад, коментар) – головним носієм історичної інформації. Це дозволить студентам ґрунтовніше засвоїти не тільки теоретичні, а й практичні знання, вміння, навички, вміло застосовувати їх при вивченні подій як вітчизняної, так і зарубіжної Середньовічної історії (V–XV ст.). Окрім того, рекомендована до читання та конспектування велика кількість опублікованої як української, так і зарубіжної наукової і навчальної літератури, передбачає розширення знань студентів в історіографії.

Навчально-методичний посібник також містить перелік головних для вивчення тем з історії Середніх віків, плани практичних занять, екзаменаційні питання, а також основні терміни.

*Рекомендовано до друку
вченою радою Державного вищого навчального закладу
«Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника»
протокол № 11 від 29 червня 2017 р.*

© М. М. Волощук
© ДВНЗ «Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника»
© Центр медієвістичних студій

ВСТУП

Історія Середніх віків – одна з найфундаментальніших вузівських навчальних дисциплін. З інших предметів, які пропонують студентам найрізноманітніші напрями розвитку всесвітньої історії, Середньовіччя чи не найскладніше, насичене хронологією, термінологією, власними назвами. Політична карта Європи і світу (головно Азії і Африки) цього часу – одна з найяскравіших, часто змінюється в силу династичної, військово-політичної, релігійної чи іншої кон'юнктури. Континент за понад тисячолітню історію дізнався про десятки керівних династій, чимало систем світобачення і світосприйняття, зіткнення цілих цивілізацій.

Звідси – особлива складність вивчення епохи. Для науковця-медієвіста подібна проблема полягає ще й в тому, що на відміну від Античної епохи, чи Ранньомодерної доби, Середньовіччя репрезентоване старими, головно, умовно «мертвими» в повсякденному усному вжитку, мовами: вульгарною латинською, середньо-грецькою, церковнослов'янською, верхньонімецьким діалектом, арабською, періодично гебрійською та іншими, переважно східними мовами, вивчення яких потребує неабиякої підготовки. Специфіка дослідження вказаного періоду залежить від лінгвістичних вподобань, знань і вмінь окремо взятого історика. Самих лише теоретичних знань не завжди виявляється достатньо.

Відтак, якісно і, головне, цікаво запропонувати студентові вказаний навчальний предмет – це головне педагогічне завдання викладача.

ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО КУРСУ «ІСТОРІЯ СЕРЕДНІХ ВІКІВ»

Враховуючи, що студенти українських вузів, інтегровані й до європейського освітнього та наукового простору, навчаються за *«Болонською системою»*, методичні рекомендації з курсу історії Середніх віків упорядковані саме за таким форматом.

Теоретичний і практичний матеріал, запропонований на сторінках цього видання поділений на 4 частини (модулі), кожна з яких нараховує різну кількість програмових питань (в цілому – понад 30 одиниць). До складу кожної частини включені:

- програмові вимоги до курсу історії Середніх віків;
- основні теми практичних занять із рекомендованими списками джерел, літератури та електронними ресурсами;
- рекомендовані для написання есе, фрагменти перекладу і коментування джерел;
- перелік основних понять і термінів, необхідних для засвоєння предмету;
- екзаменаційні білети з історії Середніх віків.
- теми на самостійне вивчення

Програмові вимоги включають перелік найосновніших тем, які обговорюватимуться на лекціях, готуватимуться студентами на практичних, або ж виконуватимуться як самостійна робота (конспект монографій, творчі виступи, есе, мультимедійні презентації тощо). Однак під час навчання тематика модуля може змінюватися залежно від напрямку розвитку викладання предмету.

Основні теми практичних занять для студентів складені у передбаченій навантаженям з курсу історії Середніх віків кількості. Головний акцент уваги викладача зосереджений у напрямі засвоєнні студентами ключових джерел з різних тем, історіографії. Студенти також мають володіти теоретичним матеріалом, знати основні дати, імена, терміни, географічні назви (і вміти показати їх

на мапі). Практичні заняття можуть проходити в найрізноманітніший спосіб – найбільш вдалий для засвоєння студентами максимального обсягу інформації.

Есе, тематика яких розміщена після кожного рекомендованого до семінару списку джерел і літератури, **конспектування монографій**, **переклад і коментар** фрагмента середньовічного джерела, елементи **історичної реконструкції**, **мультимедійні презентації** є одними із форм самостійної роботи студентів.

Перелік основних понять і термінів допомагає пересічному студенту засвоїти ключові поняття доби Середньовіччя. У запропонованих списках наведені найважливіші і найбільш вживані.

Екзаменаційні білети частини № 1 складаються із п'яти питань, з яких три теоретичних і два тестового характеру. **Екзаменаційні білети** частини № 2 складаються із шести питань, з яких чотири теоретичних і два тестового характеру. Студенти проінформовані про склад цих питань завчасно і можуть за бажання готувати їх, маючи на меті покращити свій результат на іспиті.

Компетентності (що повинен знати і вміти студент)

1. Робота з першоджерелом

Студент отримує фрагмент латиномовного документа або ж джерела на староболгарській (церковнослов'янській) доби Середньовіччя (оригінал або вже відчитана його версія – у випадку тексту на латині) задля типологізації, встановлення авторства та часу написання, вичленення незнайомої термінології (власні назви – імені, предикати, прізвиська осіб, географічні локоніми й хороніми, спеціальні поняття – уряди, адміністративну номенклатуру, етноніми тощо) та її пояснення, а також коментаря отриманого фрагмента джерела.

2. Реферований переклад статті на іноземній мові

Студент на власний вибір повинен перекласти статтю іноземною мовою (до 20 сторінок тексту) із чіткою вказівкою законспектованих перекладених сторінок, грамотним бібліографічним її описом, а також подальшим захистом при зустрічі із викладачем.

3. Опрацювання спеціалізованої музейної експозиції

Студент з цією метою самостійно відвідує музей, у якому присутні спеціалізовані тимчасові медієвістичні виставки або стаціонарні покази. Його завдання передбачає опрацювання та класифікацію цієї експозиції за характерними критеріями побаченого, наприклад: війна, побут і повсякдення, господарство і ремесла, світ релігійних уявлень і міфологія, освіта і наука, символи влади та ін. Прикінцевим варіантом підготовки є розгорнутий конспект та усний виступ. Вітається мультимедійна презентація.

4. Археологічний артефакт

У цьому випадку студент має справу із живим світком матеріальної минувшини – окремим археологічним артефактом (музейний експонат, приватна власність, підйомний матеріал під час польових досліджень, тощо). За допомогою інструментарію спеціальних історичних дисциплін та даних археології він має навчитися атрибутувати цей предмет дослідження, датувати, пов'язати із чітким колом осіб та пояснити його використання, зіставити і порівняти з іншими типологічно схожими артефактами, вміти встановити його вартість.

5. Спеціалізована бібліографія

З метою вироблення навичку проведення наукових студій студент повинен навчитися грамотно складати бібліографічний опис видань на різну тематику. З цією метою пропонується

компонування в окремому конспекті списку джерел кількістю до 50 позицій з довільно обраної студентом теми.

6. Розробка медієвістичного туристичного маршруту

Збір та обробка даних про перелік медієвістичних пам'яток тієї чи іншої частини нашого краю і держави мають допомогти студентові скласти мапу туристичного маршруту, чітко прописати логістику та кошторис витрат поїздки, рекламу, екскурсійну програму й дозвілля.

7. Термінологічний диктант

Під час практичного заняття студент отримує комплекс середньовічних термінів, які має вміти розлого пояснити, датувати та чітко пов'язати з конкретними історичними подіями, назвавши джерело чи комплекс джерел, в яких вони згадуються.

8. Коментування документального та художнього історичного кіно

Завдання студента передбачатиме складення фахового історичного коментаря до довільно обраного документального та художнього історичного фільму на тему вітчизняного чи європейського Середньовіччя, вичленення в сюжеті історичної правди і режисерського вимислу, локалізацію місцевості розгортання ключових подій, датування їх, встановлення головних героїв, окреслення побуту та повсякдення тощо.

9. Опрацювання окремо взятої теми занять (зокрема із циклу дисциплін історії Азії і Африки) із підготовленим конспектом лекції, пропозицією завдань на самостійну чи індивідуальну роботу (вітається залучення іноземної літератури і джерел).

10. Підготовка наукової статті до «*Студентських історичних зошитів*», щорічного періодичного видання, що з 2010 року публікується при Центрі медієвістичних студій кафедри всесвітньої історії. Вимоги до наукової статті повинні відповідати державним стандартам.

ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

У Державному вищому навчальному закладі «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» знання студентів оцінюються за п'ятибальною шкалою. Знання з історії Середніх віків мають наступну шкалу:

«5» балів – знання студентів відмінні.

Задля цього слід глибоко, ґрунтовно в деталях володіти теоретичними знаннями, використовуючи необхідну джерельну базу, мати обізнаність в історіографії того чи іншого питання. В усній, чи письмовій формі студент не повинен допускатися помилок, у випадку потреби, чітко і ясно давати відповіді на запитання викладача, вміти порівняти, зіставити різні явища і процеси, дати вичерпний аналіз. Втім студент може допускати незначні неточності у сфері джерелознавства чи історіографії теми, або ж не знати окремих незначних аспектів теоретичного матеріалу, дат, термінів, імен, географічних назв і т. д.

«4» бали – знання студентів добрі.

Щоб отримати такий бал, слід мати гарні теоретичні знання, однак можна не оперувати бездоганними знаннями в галузі джерел та не знати головних праць присвячених тематиці. Однак фактологічний матеріал має бути засвоєний на високому рівні.

«3» бали – знання студентів задовільні.

За таких умов студент не володіє джерелами та історіографією тематики, допускає серйозні неточності у теоретичному матеріалі, однак все ж знає проблему на поверхневому рівні і може пояснити закономірності її виникнення та розвитку.

«2» бали – знання студентів незадовільні із дозволом повторного складання предмету.

Вказані бали отримують за незнання навіть основного інформативного навантаження з навчального предмету. Студенти, які отримують такий бал, володіють найбільш загальними знаннями з теми, що вивчається. Вони допускають грубі помилки, даючи аналіз ситуації, яка вивчається, не орієнтуються у хронології і не оперують термінологічним словником.

«1» бал – знання студентів незадовільні із обов'язковим повторним слуханням курсу.

Вище наведений бал свідчить про повне і цілковите незасвоєння курсу історії Середніх віків.

Такий принцип оцінювання притаманний усім видам аудиторних занять (семінарських, самостійних, контрольних та ін.) та індивідуальної роботи студентів.

Частина 1

Історія середніх віків V–XI ст.

Програмові вимоги до курсу історії Середніх віків (Модуль I)

1. Хронологічні рамки і періодизація західноєвропейського Середньовіччя.
2. Найважливіші джерела з історії раннього Середньовіччя (V – початок XI ст.).
3. Господарське життя та суспільний лад германців за даними Юлія Цезаря, Публія Корнелія Тацита та археологічних досліджень.
4. Релігійні вірування давніх германців.
5. Причини, передумови та процес занепаду і загибелі Західної Римської імперії.
6. Вестготське королівство. *«Вестготська правда»*.
7. Вандало-Аланське королівство. Світ релігійних вірувань.
8. Бургундське королівство. *«Бургундська правда»*.
9. Остготське королівство. Правління Теодоріха.
10. Англосаксонські королівства на Британських островах. Гептархія
11. Лангобардське королівство на сторінках *«Історії»* Павла Диякона. *«Едикт»* короля Ротарі.
12. Утворення держави франків на чолі з Хлодвігом: з *«Історії»* Григорія Турського.
13. Господарське життя франків за даними *«Салічної правди»*.
14. Суспільний устрій франків за даними *«Салічної правди»*.
15. Франкська община та її еволюція у VI–VIII ст. Алод. Капітулярії Меровінгів і Каролінгів.
16. Послаблення центральної влади при спадкоємцях Хлодвіга. Роздроблення держави франків на основі *«Історії»* Григорія Турського та *«Хроніки»* Фредегара.
17. Бенефіційна реформа Карла Мартелла. Перші зіткнення з арабським світом.
18. Зростання держави франків за Карла Великого. Із *«Життєпису»* Ейнгарда і Лоршських анналів.
19. Розвиток феодальних відносин у державі Каролінгів. Сен-Жерменський поліптик та капітулярії Каролінгів.
20. Структура феодальної вотчини при Каролінгах. Із *«Капітуляція про помістя»*.
21. Політична організація Каролінгської держави.
22. *«Каролінгське відродження»*. Діяльність *«Академії»*. Алкуїн.
23. Становище християн на рубежі Античності та Середніх віків. Місце Церкви в структурі Римської імперії.
24. Становлення ранньосередньовічної християнської догматики. Вселенські Собори.
25. Діяльність та вчення Західних і Східних Отців Церкви.
26. Ранньохристиянські еретичні рухи.
27. Християнізація варварських народів. Місце та роль Церкви в «новій Європі» після занепаду Західної Римської імперії.
28. Виникнення чернецтва. Статут святого Бенедикта.
29. Становище Церкви в імперії Каролінгів. Королівські капітуляції.
30. Папство і Західна Церква у другій половині IX – середині XI ст.
31. Становище Католицької Церкви в державі Каролінгів.
32. Церковний розкол 1054 р.: причини, хід і наслідки.

Тема 1: Проблеми джерелознавства доби раннього Середньовіччя.

План.

1. Характер виникнення і структура західноєвропейського середньовічного джерела.
2. Класифікація і типологія середньовічних документів.
3. Історичні наративи та їхні різновиди.
4. Призначення та застосування актів.
5. Мова, шрифт, стиль, індивідуальні особливості письма.

Джерела і література:

1. Блок М. Апология истории или ремесло историка. Издание второе, дополненное. Москва, 1986.
2. Історія західноєвропейського Середньовіччя. Хрестоматія / [упорядник М. О. Рудь]. Київ, 2005.
3. Киселева Л. И. Готический курсив XIII–XV вв. Ленинград, 1974
4. Киселева Л. И. Западноевропейская рукописная книга XIV–XV вв. Кодикологический и книговедческий аспекты. Ленинград, 1985.
5. Киселева Л. И. О происхождении готического курсива // Средние века. 1964. Вып. 36. С. 27–53.
6. Киселева Л. Письмо и книга в Западной Европе в Средние века. Санкт-Петербург, 2003.
7. Купчинський О. А. Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти. Львів, 2004.
8. Люблинская А. Д. Источниковедение истории средних веков. Ленинград, 1955.
9. Люблинская А. Д. Латинская палеография. Москва, 1969.
10. Неретина С. С. Из истории каролингского минускула в Северной Франции в середине IX в. // Средние века. 1966. Вып. 29. С. 191–207.
11. Памятники средневековой латинской литературы IV–VII вв. / [отв. ред. С. С. Аверинцев, М. Л. Гаспаров]. Москва, 1998.
12. Памятники средневековой латинской литературы VIII–X вв. / [отв. ред. М. Л. Гаспаров]. Москва, 2006.
13. Памятники средневековой латинской литературы X–XI вв. / [отв. ред. М. Л. Гаспаров]. Москва, 2011.
14. Романова В. Л. К вопросу о номенклатуре так называемого готического письма рукописных книг XIII–XV вв. // Средние века. 1963. Вып. 23. С. 40–63.
15. Романова В. Л. Книжное готическое письмо во Франции в XIII – начале XIV вв. (по материалам рукописного собрания ГПБ им. М. Е. Салтыкова-Щедрина) // Средние века. 1966. Вып. 29. С. 228–253.

Електронні ресурси

16. Середньовічне письмо. – Режим доступу : <http://medievalwriting.50megs.com/map/whyreadmap.htm#reading>
17. Середньовічні джерела. – Режим доступу : <http://vostlit.info>
18. Джерела до вивчення специфіки латинського письма. – Режим доступу : <http://guindo.pntic.mec.es/jmag0042/palefont.html>

19. Адреси навчальних та наукових ресурсів з латинської палеографії. – Режим доступу : <http://medieval.hse.ru/paleography>

Тема есе: «Франкська королівська канцелярія у VI–IX ст.».

Тема 2: Життя франків за «Салічною Правдою» («Lex Salica»).

План.

1. «Салічна Правда» («Салічний Закон») як історичне джерело.
2. Господарство франків кінця V – початку VI ст.
3. Форми землеволодіння і землекористування у франків. Алод.
4. Еволюція франкської общини часів династії Меровінгів. Марка.
5. Соціальна і майнова диференціація у франків та соціальні зміни у галло-римському населенні.
6. Політичний устрій у франків на початку VI ст.

Джерела:

1. Салическая Правда / [пер. с латинского Н. П. Грацианского]. Москва, 1950.
2. Історія західноєвропейського Середньовіччя. Хрестоматія / [упорядник М. О. Рудь]. Київ, 2005.
3. The Laws of the Salian Franks / [translated and with an Introduction by Katherine Fischer Drew]. Philadelphia, 1991.

Література:

4. Грацианский Н. П. Из социально-экономической истории западноевропейского средневековья. Москва, 1960.
5. Грацианский Н. П. К толкованию термина «villa» в Салической правде // Средние века. 1946. Вып. 2. С. 59–73.
6. Гуревич А. Я. Избранные труды. Древние германцы. Викинги. Санкт-Петербург, 2007.
7. Дюби Ж. Средние века (980–1460): от Гуго Капета до Жанны д'Арк / перевод с французского Г. А. Абрамова, В. А. Павлова. Москва, 2001.
8. Земляков М. В. «Варварские правды» как источник легитимации королевской власти V–IX вв.: соотношение исторического и мифологического контекстов // Историк и общество. Исторический факт и политическая полемика. Сборник статей / [отв. ред. М. П. Айзенштат]. Москва, 2011. С. 49–70.
9. Колесницкий И. Ф. Феодалное государство в VI–XV вв. Москва, 1967.
10. Корсунский А. Р. Раннефеодальное государство и формирование феодальной собственности в Западной Европе. Москва, 1970.
11. Лебек С. Происхождение франков V–IX века / Перевод с французского В. А. Павлова. Москва, 1993.
12. Малинин Ю. П. Салический закон о престолонаследии и концепция королевской власти во Франции XIV–XV вв. // Проблемы социальной истории и культуры Средних веков и раннего Нового времени / [под ред. Г. Е. Лебедевой]. Санкт-Петербург, 1996. С. 130–139.

13. Мильская Л. Т. Аллод в системе феодального землевладения // Средние века. 1987. Вып. 50. С. 173–184.
14. Неусыхин А. И. Новые данные по источниковедению «Салической Правды» // Средние века. 1960. Вып. 17. С. 394–409.
15. Неусыхин А. И. Новые данные по источниковедению «Салической Правды» // Средние века. 1962. Вып. 21. С. 38–54.

Електронний ресурс:

16. Латинський текст «Салічного Закону». Режим доступу : <http://remacle.org/bloodwolf/loisalique/loi2.htm>

Тема есе: «Система оподаткування франків за “Салічною Правдою”».

Тема 3: Процес феодалізації франкського суспільства у VII–X ст.

План.

1. «Капітулярій про помістя», як історичне джерело.
2. Поява залежного селянства. Місце та роль в даному процесі прекарних відносин патронату-комендації, системи бенефіціїв. Феодальна рента та її характер
3. Зростання феодальної земельної власності, її форми та характер. Феодальна ієрархія та васалітет при останніх Меровінгах та перших Каролінгах.
4. Імунітет та його роль у процесі феодалізації франків.
5. Організація управління великою феодальною вотчиною.

Джерела:

1. Григорий Турский. История франков / [издание подготовила В. Д. Савукова]. Москва, 1987.
2. Історія західноєвропейського Середньовіччя. Хрестоматія / [упорядник М. О. Рудь]. Київ, 2005.
3. Хрестоматия по истории средних веков : в 3 т. / [под ред. С. Д. Сказкина]. Москва, 1961. Т. 1.

Література:

4. Ададуrow В. Історія Франції. Королівська держава та створення нації. Львів, 2002.
5. Бессмертный Ю. Л. Северофранцузский серваж (к изучению общего и особенного в формировании феодальной зависимости крестьян) // Средние века. 1971. Вып. 33. С. 90–115.
6. Бессмертный Ю. Л. Структура крестьянской семьи во Франкской деревне IX в. Данные антропонимического анализа Сен-Жерменского полиптика // Средние века. 1983. Вып. 43. С. 32–50.
7. Блок М. Феодальне суспільство. Київ, 2002.
8. де Болье М–А. П. Средневековая Франция / Перевод с французского Н. И. Озерской. Москва, 2006.
9. Колесницкий И. Ф. Феодальное государство в VI–XV вв. Москва, 1967.

10. Корсунский А. Р. Раннефеодальное государство и формирование феодальной собственности в Западной Европе. Москва, 1970.
11. Лебек С. Происхождение франков V–IX века / Перевод с французского В. А. Павлова. Москва, 1993.
12. Михаловская Н. С. Каролингский иммунитет // Средние века. 1946. Вып. 2. С. 135–154.
13. Серовайский Я. Д. О путях формирования феодальной собственности на леса и пастбища во франкском государстве // Средние века. 1971. Вып. 33. С. 61–80.
14. Серовайский Я. Д. Права франкских королей на лес и развитие феодальной собственности // Средние века. 1987. Вып. 50. С. 212–220.

Електронний ресурс:

15. Латинський текст «*Капітулярія про помістя*». Режим доступу :
http://www.hs-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lspost08/CarolusMagnus/kar_vill.html
16. Оригінальний текст «*Капітулярія про помістя*». – Режим доступу :
<http://diglib.hab.de/?db=mss&list=ms&id=254-helmst&catalog=Haertel>

Тема есе: «Франко-арабські стосунки VIII–IX ст.».

Перелік основних понять і термінів до курсу історії Середніх віків (Модуль I)

Тема 1: Проблеми джерелознавства історії Середніх віків.

Хроніка	Літопис
Булла	Капітулярій
Аннали	Хартія
Диплом	Ордонанс
Формула	Агіографія
Мінускул	Унціал
Маюскул	Палімпсест
Скрипторій	Цера
Кодекс	Пергамент

Тема 2: Суспільний лад франків за даними «*Салічної правди*».

Алод	Граф
Марка	Королівський співтрапезник
Вергельд	Титул
Солід	Денарій
Тунгін	Рейпус
Рахінбург	Магістр

Тема 3: Процес феодалізації франкського суспільства VII–X ст.

Прекарій	Патронат
Комендація	Бенефіцій
Васалітет, васал, сеньйор	Феод (лен)

Васально-ленна система
Феодалізм
Імунітет
Феодальна вотчина (сеньйорія)
Феодальна рента
Домен
Натуральне господарство

Феодальна драбина
«Врівноважений синтез»
Інкастеламенто
Манс
Колон
Серв
Майорес

Програмові вимоги до курсу історії Середніх віків (Модуль II)

1. Виникнення Східної Римської (Візантійської) імперії.
2. Специфічні риси раннього візантійського суспільства. Вплив християнства.
3. Політична система Східної Римської (Візантійської) імперії (IV – середина VII ст.).
4. Східна Римська (Візантійська) імперія за Юстиніана I.
5. Повстання «Ніка» у Східній Римській (Візантійській) імперії.
6. Особливості генезису феодалізму у Східній Римській (Візантійській) імперії.
7. Аграрний лад Східної Римської (Візантійської) імперії за даними «Землеробського закону».
8. Міста Східної Римської (Візантійської) імперії.
9. Іконоборство у Східній Римській (Візантійській) імперії VIII–IX ст.
10. Селянсько-плебейська ересь павликіан.
11. Повстання під проводом Фоми Слов'янина.
12. Соціальні зміни у Східній Римській (Візантійській) імперії наприкінці IX–XII ст. Феодалізаційні зміни.
13. Міжнародне становище та зовнішня політика Східної Римської (Візантійської) імперії X–XII ст.
14. Східна Римська (Візантійська) імперія і Русь у IX – початку XII ст. за «Повістю времєнных лѣтъ».
15. Суспільство скандинавів у VI–VIII ст. Саги, як історичне джерело.
16. «Епоха вікінгів» у Європі за даними франкських джерел. Аббон. «Три книги про війни міста Парижа з норманами».
17. Становлення феодальних відносин у країнах Північної Європи.
18. Розвиток культури країн Північної Європи доби раннього середньовіччя.
19. Завершення процесу феодалізації у державі франків часів династії Капетингів.
20. Політичний устрій держави франків за перших Капетингів. Із «Хроніки» Рікера.
21. Політичний розвиток Італії у другій половині VIII–X ст.
22. Формування феодальних відносин в Італії. Регіональні особливості процесу.
23. Італійські міста VIII–X ст.
24. Арабське завоювання Вестготського королівства. Мусульманське володарювання на території Піренейського півострова.
25. Виникнення іспано-християнських держав і початок Реконкісти.
26. Культурне піднесення арабської ал-Андалуз (VIII–X ст.).
27. Виникнення єдиного Німецького королівства.
28. Соціальні відносини у Німеччині у IX – на початку XI ст.: Павійська конституція 1037 р.
29. Утворення Німецької імперії. Італійські кампанії Оттонів.
30. «Оттонове відродження». Діяльність Герберга.
31. Імперська Церква у Німеччині (X – початок XI ст.): із імперських капітуляріїв та поліптиків.
32. Зовнішня політика німецьких імператорів у X – на початку XI ст. Із «Хронік» Гельмонда і Тітмара Мерзербурзького.
33. Виникнення середньовічних міст як центрів розвитку ремесла і торгівлі.
34. Міське ремесло, його характер та організація. Зародження цехів.
35. Боротьба міст з феодалами. Форми міського самоврядування.
36. Генезис ранньосередньовічної західноєвропейської культури (кінець V – середина VII ст.).

Тема 1: Виникнення та розвиток західноєвропейського середньовічного міста.

План.

1. Міські хартії, як історичне джерело.
2. Соціально-економічні та історичні передумови появи середньовічних міст в країнах Європи доби раннього та класичного Середньовіччя. Теорії походження міст.
3. Боротьба європейських міст за незалежність (на прикладі західноєвропейських міст).
4. Міське право і види міського самоврядування.

Джерела:

1. Історія західноєвропейського Середньовіччя: Хрестоматія / [упорядник М. О. Рудь]. Київ, 2005.
2. Средневековое городское право XII–XIII вв. Сборник текстов / [под ред. С. М. Стама]. Саратов, 1989.
3. Стоклицкая-Терешкович В. В., Плешкова С. Л. Средневековые города в Западной Европе в XI–XV вв. Сборник источников. Москва, 1989.
4. Фрейбургское городское право // Средневековый город. Саратов, 1978. Вып. 4. С. 196–206.
5. Фрейбургское городское право // Средневековый город. Саратов, 1981. Вып. 6. С. 183–187.

Література:

6. Город в средневековой цивилизации Западной Европы : в 2 т. / [отв. ред. А. А. Сванидзе]. Москва, 1999. Т. 1 : Феномен средневекового урбанизма.
7. Город в средневековой цивилизации Западной Европы : в 2 т. / [отв. ред. А. А. Сванидзе]. – Москва, 1999. Т. 2 : Жизнь города и деятельность горожан.
8. История Европы : в 6 т. Москва, 1992. Т. 2 : Средневековая Европа.
9. Левицкий Я. А. Города и городское ремесло в Англии в X–XII вв. Москва, 1960.
10. ле Гофф Ж. Средневековье и деньги. Очерк исторической антропологии. Санкт-Петербург, 2010.
11. Пауэр Э. Люди средневековья / Пер. с английского Е. В. Ламановой. Москва, 2010.
12. Право в средневековом мире. Сборник статей / Под ред. И. И. Варьяш, Г. А. Поповой. Москва, 2008.
13. Рутенбург В. И. Итальянский город от раннего средневековья до Возрождения: Очерки. – Ленинград, 1987.
14. Стам С. М. Складывание социальной структуры средневекового города // Средние века. 1971. Вып. 34. С. 256–273.
15. Стоклицкая-Терешкович В. В. Основные проблемы истории средневекового города. Москва, 1960.
16. Тюменев А. Евреи в древности и в Средние века. Москва, 2003.
17. Хачатурян Н. А. Город в системе феодальной формации // Вопросы истории. 1983. № 1. С. 69–84.

Тема есе: «Магдебурзьке право міст Галицької землі XIV–XVIII ст.»

Тема 2: Ремісничі цехи та їх розвиток у середньовічному місті.

План.

1. Цехові статути, як історичне джерело.
2. Причини та передумови виникнення цехів.
3. Соціально-економічна структура цехів, характер цехового виробництва. На прикладі країн так званої «Старшої Європи».
4. Соціальна боротьба у цехах, її причини, характер та наслідки.

Джерела:

1. Історія західноєвропейського Середньовіччя: Хрестоматія / [упорядник М. О. Рудь]. Київ, 2005.
2. Практикум по истории средних веков / [сост. М. Л. Абрамсон и др.]. Москва, 1967.
3. Регистры ремесел в торговле Парижа // Средние века. 1957. Вып. 10. С. 306–340.
4. Регистры ремесел в торговле Парижа // Средние века. 1958. Вып. 11. С. 171–200.

Література:

5. Право в средневековом мире. Сборник статей / Под ред. И. И. Варьяш, Г. А. Поповой. Москва, 2008.
6. Ревуненкова Н. В. О свободном ремесле в городах Южной Франции XIII–XIV вв. // Средние века. 1962. Вып. 21. С. 26–48.
7. Рутенбург В. И. Средневековый город и его эволюция // Средние века. 1971. Вып. 34. С. 66–70.
8. Соколов Н. П. Венецианские цехи в XIII–XIV вв. // Средние века. 1959. Вып. 15. С. 102–134.
9. Стоклицкая-Терешкович В. В. Основные проблемы истории средневекового города. Москва, 1960.
10. Стоклицкая-Терешкович В. В. Проблемы многообразия средневекового цеха на Западе и на Руси // Средние века. 1951. Вып. 3. С. 74–103.
11. Тимофеева Е. Т. Развитие цехового ремесла и торговли в городах Северо-восточной Франции в XII–XIII вв. // Средние века. 1959. Вып. 14. С. 92–104.

Тема есе: «Цехове ремесло та спеціалізація міста Станиславова XVII–XVIII ст.».

Тема 3: Країни Піренейського півострова в середині VIII – середині XI ст.

План.

1. Джерела проблематики.
2. Арабське завоювання Вестготського королівства.
3. Мусульманське володарювання на території Піренейського півострова.
4. Виникнення іспано-християнських держав і початок Реконкісти.
5. Соціально-економічний і політичний розвиток:
 - а) Астуро-Леонського королівства;
 - б) королівства Каталонія;
 - в) королівства Наварра;

г) Арагонського королівства.

Тема есе: «Міжетнічні відносини на Піренейському півострові XI–XIII ст.».

Джерела:

1. Вестготская правда (книга приговоров) Латинский текст. Перевод. Исследование / [общая ред. О. Ауров, А. Марей]. Москва, 2012.

Література:

2. Альтамира-и-Кревеа Р. История Испании / [под ред. З. Мосиной]. Москва, 1951.
3. Варьяш О. И., Черных А. П. Португалия : дороги истории. Москва, 1990.
4. Корсунский А. Р. Готская Испания. Москва, 1969.
5. Клауде Д. История вестготов. Санкт-Петербург, 2002.
6. Корсунский А. Р. История Испании IX–XIII вв. Москва, 1976.
7. Леви-Провансаль Э. Арабская культура в Испании. Общий обзор. Москва, 1967.
8. Проблемы испанской истории. Москва, 1984.
9. Сурдель Д., Сурдель Ж. Цивилизация классического ислама. Екатеринбург, 2006.
10. Циркин Ю. Испания от античности к средневековью. Санкт-Петербург, 2010.
11. Червонов С. Д. Средневековый испанский город. Москва, 2005.

**Тема 4: Проблеми розвитку культури доби
раннього Середньовіччя.**

План.

1. Проблема генезису середньовічної культури в історіографії.
2. «Каролінзьке відродження».
3. Культурне піднесення арабської Іспанії (VIII–X ст.).
4. «Оттонове відродження».
5. Розвиток культури країн Північної Європи доби раннього середньовіччя.

Тема есе: «Вплив римської спадщини на формування ранньосередньовічних культурних традицій Західної Європи».

Література:

1. Городская культура. Москва, 1984.
2. Гуревич А. Я. Избранные труды. Культура средневековой Европы. Санкт-Петербург, 2007
3. Гуревич А. Я. Избранные труды. Средневековый мир. Санкт-Петербург, 2007.
4. Гуревич А. Я. Культура и общество средневековой Европы глазами современников. Москва, 1989.
5. Гуревич А. Я. Средневековый мир: культура безмолвствующего большинства. Москва, 1990.
6. Культура и общество в средние века. Москва, 1987.
7. ле Гофф Ж. Интеллектуалы в средние века. Санкт-Петербург, 2003.
8. Из истории культуры средних веков и Возрождения. Москва, 1976.

9. Культура и искусство средневекового города. Москва, 1984.
10. Словарь средневековой культуры / [под общ. ред. А. Гуревича]. Москва, 2003.
11. Фоссье Р. Люди средневековья. Санкт-Петербург, 2010.

**Перелік основних понять і термінів
до курсу історії Середніх віків (Модуль II)**

Тема 1: Проблема виникнення та розвитку середньовічного міста.

Магдебургія	Дитинець
«Маркова теорія»	«Вотчинна теорія»
Вал	Фортифікація
Донжон	Бійниця
Інкасталаменто	Форталіціум
Замок	Баліста
Катапульта	Таран
Барбакан	Онагр
Требюшет	Ліонорс

Тема 2: Зародження та діяльність середньовічного цеху XI–XIV ст.

Підмайстер	Гільдія
Шедевр	Цеховий статут
Партач	Майстер
Магістрат	Лава
Ратуша	Монополія
Кооперація	Нецеховий примус

Тема 3: Країни Піренейського півострова доби раннього Середньовіччя

Циркумцелліони	Магриб
Гулями	«Єврейська змова»
Коран	Андалузія
Реконкіста	Емірат
Кабальєро	Ідальго
Консехо	Фуєрос
Кортеси	Мосараби
Бербери	Халіф і халіфат
Муваллади	Харадж
Джизья	Зіммі

Тема 4: Культура доби раннього Середньовіччя.

«Каролінгське відродження»	Романський стиль
«Оттонове відродження»	Фреска
Мозаїка	Рубрика
Базиліка	Ротонда
Каролінгський мінукул	Каролінгський маюскул

Тривіум
Капелла
Мініатюра
Григоріанський спів

Квадрівіум
Капітель
Ілюмінація
Галліканський спів

Екзаменаційні білети з історії Середніх віків (Модуль I–II)

Екзаменаційний білет №1.

1. Хронологічні рамки та періодизація історії західноєвропейського Середньовіччя.
2. Виникнення держави франків на чолі з Хлодвігом.
3. Дайте характеристику ранньохристиянським єретичним рухам.
4. Поясніть термін «Алод».
5. Падіння Західної Римської імперії: 418; 450; 476; 486.

Екзаменаційний білет №2.

1. Джерела з історії раннього Середньовіччя (V–XI ст.).
2. Остготське королівство.
3. Дайте характеристику «*Статутіві*» святого Бенедикта.
4. Поясніть термін «*Вергельд*».
5. Правління династії Меровінгів у Франкській державі: 418–589; 450–689; 486–751; 520–891.

Екзаменаційний білет №3.

1. Аварський каганат. Утворення і розвиток.
2. Франкська община та її еволюція у VI–VII ст. Алод.
3. Охарактеризуйте діяльність Отців Церкви.
4. Поясняйте термін «*Марка*».
5. Правління династії Каролінгів у Франкській державі: 751–843; 777–1201; 814–1101; 855–906.

Екзаменаційний білет №4.

1. Бургундське королівство.
2. Християнізація варварських народів Західної Європи IV–VIII ст.
3. Коротко охарактеризуйте структуру феодальної вотчини при Каролінгах.
4. Поясніть термін «*Прекарій*».
5. Утворення першого варварського королівства на теренах Західної Римської імперії (Королівства Вестготів): 418; 516; 620; 750.

Екзаменаційний білет №5.

1. Особливості феодалізаційних процесів у Британії VIII–X ст.
2. Папство і Західна Церква у IX – на початку XI ст.
3. Стисло охарактеризуйте господарство франків за даними «*Салічної правди*».
4. Поясніть термін «*Патронат*».
5. Карл Мартелл: 618–648; 715–741; 853–896; 1001–1015.

Екзаменаційний білет №6.

1. Боротьба англосаксонських королівств з норманами VIII–X ст.
2. Утворення чернецтва. Кенобіти. Єремїти
3. Стисло проаналізуйте суспільний лад давніх германців за даними Юлія Цезаря.
4. Поясніть термін «*Комендація*».
5. Роки понтифікату папи Льва I: 440–461; 627–665; 707–725; 827–865.

Екзаменаційний білет №7.

1. Готські та гунські завоювання в Західній Європі у кінці IV–V ст.
2. Вселенські собори. Становлення християнської догматики.
3. Стисло проаналізуйте суспільний лад давніх германців за даними Публія Корнелія Тацита.
4. Поясніть термін «*Васалітет*».
5. Об'єднання англосаксонських королівств: 779; 829; 900; 902.

Екзаменаційний білет №8.

1. Лангобардське королівство.
2. Місце християнської Церкви у варварській Європі після падіння Західної Римської імперії.
3. Проаналізуйте дані античних авторів про господарське життя давніх германців у світлі сучасних археологічних досліджень.
4. Поясніть термін «*Імунітет*».
5. Карл Великий (роки правління): 648–675; 768–814; 987–1003; 1015–1025.

Екзаменаційний білет №9.

1. Релігійні вірування давніх германців.
2. Вандало-Аланське королівство.
3. «Каролінзьке відродження».
4. Поясніть термін «*Бенефіцій*».
5. Верденський поділ імперії Карла Великого між його онуками: 648; 843; 954; 1054.

Екзаменаційний білет №10.

1. Становище християн на рубежі Античності і Середніх віків. Місце Церкви в структурі Римської імперії.
2. Бенефіційна реформа Карла Мартелла.
3. Стисло проаналізуйте причини падіння Західної Римської імперії.
4. Поясніть термін «*Феод*».
5. Роки понтифікату папи Григорія I: 590–604; 726–843; 945–1025; 1015–1122.

Екзаменаційний білет №11.

1. Вестготське королівство. Вестготська правда.
2. Політична організація Каролінгської держави.
3. Взаємовідносини Церкви і Держави в період Меровінгів і Каролінгів.
4. Поясніть термін «*Серв*».
5. Об'єднання Франкського королівства майордомом Австразії Піпіном Геристальдським: 621; 630; 687; 701.

Екзаменаційний білет №12.

1. Франко-арабська боротьба VIII–X ст.
2. Описання германців на сторінках праць Страбона, Плутарха, Діона Кассія, Амміана Марцеліна та інших античних істориків.
3. Дайте коротку характеристику англосаксонським королівствам у Британії.
4. Поясніть термін «*Васально-ленна система*».
5. Битва при Суассоні. Заснування держави франків: 476; 486; 496; 511.

Екзаменаційний білет №13.

1. Вплив ранньохристиянської Церкви на формування світогляду та ментальності населення середньовічної Європи.
2. Розкрийте суть соціальної та майнової диференціації у франків та зміни у галло-римському населенні V–VII ст.
3. Коротко проаналізуйте «Правду» короля Альфреда.
4. Поясніть термін «Літи».
5. Битва при Пуатьє. Перемога франків над арабами: 713; 732; 755; 788.

Екзаменаційний білет №14.

1. Типологія та класифікація середньовічних джерел.
2. Зовнішньополітична діяльність Карла Великого.
3. Дайте коротку характеристику англосаксонським «Правдам» VI–IX ст.
4. Поясніть термін «Кенобіти».
5. Правління імператора Лотаря: 814–843; 840–855; 906–937; 916–959.

Екзаменаційний білет №15.

1. Розкрийте політичний устрій у франків на початку VI ст.
2. Особливості феодалізації в англосаксів.
3. Охарактеризуйте «Капітулярій про помістя», як джерело до вивчення великої феодальної вотчини у франків.
4. Дайте визначення терміну «Іудео-християни».
5. Захоплення Риму вандалами: 418; 455; 476; 555.

Екзаменаційний білет №16.

1. Церковний розкол 1054 р.: причини, хід і наслідки.
2. Категорії залежних селян та їх повинності у франкській вотчині VIII–IX ст. Феодальна рента та її характер.
3. Дайте характеристику «Історії франків» Григорія Турського, як джерела до вивчення раннього середньовіччя.
4. Поясніть термін «Медієвістика».
5. Правління короля Альфреда: 815–827; 871–899; 888–889; 892–905.

Екзаменаційний білет №17.

1. Процес виникнення та становлення англосаксонських королівств. Гептархія.
2. Джерела до історії давніх германців (на рубежі двох ер).
3. Коротко охарактеризуйте систему адміністративно-політичного управління Франкською імперією.
4. Поясніть термін «Гайда».
5. Битва під Адріанополем. Перемога остготів над римськими військами: 355; 370; 378; 451.

Екзаменаційний білет №18.

1. Становлення династії Капетингів.
2. Зовнішня та внутрішня політика Юстиніана I.
3. Проаналізуйте джерела до вивчення ранньосередньовічного скандинавського суспільства.
4. Поясніть термін «Реконкіста».

5. Утворення Східної Римської імперії: 320; 395; 450; 900.

Екзаменаційний білет №19.

1. Іконоборство у Східній Римській (Візантійській) імперії. Причини, хід, наслідки.
2. Історичні передумови, причини і характер утворення Німецької імперії.
3. Стисло проаналізуйте суспільний лад скандинавів VI–VIII ст.
4. Поясніть термін «*Рейхстаг*».
5. Правління Льва I Ісавра: 700–720; 716–731; 716–741; 867–886.

Екзаменаційний білет №20.

1. Італійські міста VIII–X ст.
2. Утворення Французького королівства. Правління останніх Каролінгів.
3. Розкрийте сутність «*Теорії симфонії*» у Східній Римській (Візантійській) імперії.
4. Поясніть термін «*Мозаїка*».
5. Утворення Німецької імперії: 950; 962; 998; 1001.

Екзаменаційний білет №21.

1. Культурне піднесення арабської ал-Андалуз (VIII–X ст.).
2. Боротьба західноєвропейських міст за незалежність. Комунальні рухи
3. Повстання «*Ніка*» у Східній Римській (Візантійській) імперії за Прокопієм Кесарійським.
4. Поясніть термін «*Фема*».
5. Верденський поділ спадщини Карла Великого: 814; 833; 841; 843.

Екзаменаційний білет №22.

1. Завершення процесу феодалізації на території королівства франків.
2. Специфічні риси раннього візантійського суспільства.
3. Стисло проаналізуйте становище Церкви в імперії Оттонів.
4. Поясніть термін «*Шедевр*».
5. Нормандське завоювання Англії: 793; 1016; 1066; 1096.

Екзаменаційний білет №23.

1. Особливості генезису феодалізму у Східній Римській (Візантійській) імперії.
2. Міське ремесло, його характер і організація. Цехи.
3. Дайте характеристику «Епосі вікінгів».
4. Поясніть термін «*Бан*».
5. Правління Людовіка Німецького: 843–866; 843–876; 900–911; 903–905.

Екзаменаційний білет №24.

1. Політичний розвиток Італії у другій половині VIII–X ст.
2. Виникнення середньовічних міст, як центрів розвитку ремесла і торгівлі: особливості процесу у різних країнах Європи.
3. Коротко проаналізуйте розвиток освіти у ранньосередньовічній Східній Римській імперії.
4. Поясніть термін «*Донжон*».
5. Початок Реконквісти на Піренейському півострові: 510; 625; 718, 788.

Екзаменаційний білет №25.

1. Зовнішня політика німецьких імператорів у X – на початку XI ст.
2. Причини, передумови, хід та наслідки арабського завоювання Піренейського півострова.
3. Стисло проаналізуйте міське самоврядування за Магдебурзьким правом.
4. Поясніть термін «*Рубрика*».
5. Падіння Вестготського королівства на Піренейях: 418; 476; 711; 814.

Екзаменаційний білет №26.

1. Повстання під проводом Фоми Слов'янина.
2. Розвиток культури Північної Європи у раннє Середньовіччя.
3. Дайте характеристику історичній науці Східної Римської (Візантійської) імперії VI–XII ст.
4. Поясніть термін «*Гільдія*».
5. Оттон III – імператор Священної імперії: 980–988; 983–1002; 1000–1002; 1002–1024.

Екзаменаційний білет №27.

1. Селянсько-плебейська єресь павликіан.
2. Політичний устрій королівства франків у кінці IX–XI ст.
3. Стисло проаналізуйте становище Церкви в імперії Оттонів.
4. Поясніть термін «*Одаль*».
5. Саксонська династія в Німеччині: 911–1024; 919–1024; 980–1050; 1024–1125.

Екзаменаційний білет №28.

1. Соціальні відносини у Німеччині у IX–XI ст.
2. Генезис середньовічної західноєвропейської культури (V–VII ст.).
3. Дайте коротку характеристику причинам і наслідкам «*Інкасталаменто*».
4. Поясніть термін «*Фогт*».
5. Правління Костянтина VII Багрянородного: 855–859; 895–907; 905–931; 913–959.

Екзаменаційний білет №29.

1. Причини та передумови виникнення цехів.
2. «Оттонове відродження».
3. Стисло охарактеризуйте регіональні особливості формування феодалізму в Італії.
4. Поясніть термін «*Бонди*».
5. Династія Капетингів, роки правління: 980–1300; 987–1328; 1000–1321; 1066–1315.

Екзаменаційний білет №30.

1. Боротьба європейських міст за незалежність (на прикладі країн «Старшої Європи»).
2. Арабське завоювання Іспанії.
3. Коротко розкрийте причини та передумови комунальних рухів у містах Західної Європи.
4. Поясніть термін «*Емірат*».
5. Магдебурзьке право в Німеччині: 1120; 1180; 1188; 1190.

Екзаменаційний білет №31.

1. Міське право і види міського самоврядування.
2. Зовнішня політика німецьких імператорів у X – на початку XI ст.
3. Поясніть причини і передумови розкладання цехів у XIV–XV ст.

4. Поясніть термін «Фреска».
5. Перемога німецьких військ над уграми на р. Лех: 915; 925; 935; 955.

Екзаменаційний білет №32.

1. Соціальна боротьба у цехах, її причини, характер та наслідки.
2. Виникнення іспано-християнських держав і початок Реконкісти.
3. Охарактеризуйте напрями розвитку культури країн Північної Європи доби раннього середньовіччя.
4. Поясніть термін «Теорія симфонії».
5. Василь I Македонець – імператор Східної Римської (Візантійської) імперії: 751–768; 768–800; 800–814; 867–886.

Частина 2

Історія середніх віків XII–XVI ст.

Програмові вимоги до курсу історії Середніх віків (Модуль III)

1. Історичні передумови, причини і характер Хрестових походів.
2. Початок Хрестового руху. Похід бідноти.
3. Перший Хрестовий похід рицарів. Падіння Єрусалиму.
4. Держави хрестоносців на Близькому Сході. Духовно-рицарські Ордени.
5. Другий і третій Хрестові походи. Діяльність Бернарда з Клерво.
6. Східна Римська (Візантійська) імперія часів останніх Македонців і перших Комнінів (кінець XI – початок XII ст.). Правління Олексія I.
7. Особливості внутрішньої і зовнішньої політики Комнінів та Ангелів. Міждинастичні конфронтації. Причини кризи управління імперією на рубежі XII – початку XIII ст.
8. Четвертий Хрестовий похід і падіння Східної Римської (Візантійської) імперії.
9. Утворення Латинської імперії. Міжетнічні та міжрелігійні відносини на Балканах в XIII ст.
10. Епірський деспотат.
11. Нікейська імперія.
12. Трапезундська імперія.
13. Хрестові походи XIII ст. Діяльність Людовіка IX.
14. Занепад хрестового руху. Наслідки Хрестових походів.
15. Відновлення Східної Римської (Візантійської) імперії. Імператори з династії Палеологів.
16. Причини занепаду Візантії у кінці XIV – першій половині XV ст. внутрішня криза і несприятлива міжнародна ситуація.
17. Балканські завоювання Оттоманської Порти XIV–XV ст. Падіння Константинополя 1453 р.
18. Візантійські історико-філософські вчення XIV – першої половини XV ст. Ісихазм.
19. Вплив нормандського завоювання на соціально-політичний розвиток Англії.
20. Соціальна структура англійського суспільства кінця XI ст. за даними *«Книги Страшного Суду»*.
21. Реформи Генріха II. Зовнішня політика династії Плантагенетів у другій половині XII ст.
22. Зовнішня і внутрішня політика Іоанна Безземельного.
23. Велика хартія вільностей.
24. Особливості формування станової монархії в Англійському королівстві. Походження парламенту, його соціальна і політична роль.
25. Соціально-економічний розвиток Англії у XIV ст. *«Робітниче законодавство»*.
26. Рух за реформу Церкви в Англійському королівстві. Джон Уікліф. Лолларди.
27. Повстання Уота Тайлера. Із анонімної хроніки абатства св. Марії в Йорку.
28. Особливості соціально-політичного розвитку Англії у XV ст.
29. Війна Червоної і Білої Троянд.
30. Посилення королівської влади у королівстві Капетингів XII – початку XIII ст.
31. Реформи та зовнішня політика короля Людовіка IX.
32. Зародження та особливості формування станової монархії у Франції.
33. Причини і початок Столітньої війни. Жакерія: із *«Хроніки Жана де Венетт»*, *«Хроніки»* Фруассара та *«Хроніки перших 4-х Валуа»*.

34. Відновлення Столітньої війни. Діяльність Жанни д'Арк.
35. Завершення політичного об'єднання Франції. Людовік XI.
36. Клунійський рух і піднесення папства.
37. Боротьба за інвеституру. Вормський конкордат.
38. Війни Фрідріха I Барбаросси з італійськими містами. Ломбардська ліга. Виникнення системи поліцентризму в Італії.
39. Боротьба Католицької Церкви з єресями в XII–XIII ст. Поява чернечих Орденів та Священної інквізиції.

Тема 1: Проблеми формування та функціонування станових монархій в Західній Європі (кінець XII – початку XIV ст.).

План.

1. Велика хартія вольностей, як історичне джерело.
2. Формування парламентаризму в Англійському королівстві.
3. Зміни в розвитку політичного управління Францією кінця XIII – початку XIV ст. Утворення Генеральних штатів.
4. Вплив Реконквісти на становлення станово-представницьких органів держав Піренейського півострова. Роль кортесів.

Тема есе: «Станово-представницькі органи країн так званої “Молодшої Європи” XIII–XV ст.».

Джерела:

1. Історія західноєвропейського середньовіччя. Хрестоматія / [упорядник М. О. Рудь]. Київ, 2005.
2. Фруассар Жан. Хроніки 1325–1340 / [перевод, стаття и примечание М. Аникиева]. Санкт-Петербург, 2009.
3. Хроніки и документи времен Столетней войны / [сост. М. В. Аникиев; под ред. Ю. П. Малинина]. Санкт-Петербург, 2005.

Література:

4. Ададуров В. Історія Франції. Королівська держава та створення нації. Львів, 2002.
5. Альтамира-и-Кревеа Р. Історія Іспанії / [под ред. З. Мосиной]. Москва, 1951.
6. Варьяш О. И., Черных А. П. Португалия: дороги истории. Москва, 1990.
7. Гутнова Е. Возникновение английского парламента (Из истории английского общества и государства XIII в.). Москва, 1960.
8. Денисова Н. А. К вопросу о политической роли горожан в Генеральных Штатах Франции начала XVI в. // Вестник Московского университета. 1969. № 3. С. 56–68.
9. Корсунский А. Р. История Испании IX–XIII вв. Москва., 1976.
10. Штокмар В. История Англии в средние века. Санкт-Петербург, 2000.

Тема 2: Єретичні рухи в Західній Європі кінця XII–XIV ст.

План.

1. Святе Письмо про лжепророків: робота з першоджерелом.
2. Вчення та діяльність Арнольда Брешианського.
3. Єресі катарів та вальденів. Альбігойські хрестові походи XIII ст.
4. Вчення Йоахима Флорського. Повстання Дольчіно.

Тема есе: «Обставини та характер формування ідеології західноєвропейських єретиків».

Джерела:

1. Библия. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета / [в русском переводе с приложениями]. Брюссель, 1973.
2. Песнь о крестовом походе против альбигойцев / Издание подготовили И. О. Белавин, Е. В. Морозова, Москва, 2011.
3. Учение об Антихристе в древности и средневековье / [сост. Б. Деревенский]. Санкт-Петербург, 2000. Серия : Античное христианство. Источники.

Література:

4. Волконский А. Католичество и священное предание Востока. Париж, 1933.
5. Головащенко С. Історія християнства. Курс лекцій. Київ, 1999.
6. Григулевич И. Инквизиция. Москва, 1976.
7. Католическая энциклопедия. Москва, 2002. Т. 1.
8. Лінч Дж. Середньовічна Церква: Коротка історія. Київ, 1994.
9. Ле Руа Лядюри Э. Монгайю, окситанская деревня (1294–1324) / Перевод с французского В. А. Бабинцева и Я. Ю. Старцева. Екатеринбург, 2001.
10. Осокин Н. История альбигойцев и их времени. Москва, 2003.
11. Релігієзнавчий словник / [за ред. А. Колодного і Б. Лобовика]. Київ, 1996.
12. Таевский Д. А. Христианские ереси и секты I–XXI веков. Словарь. Москва, 2003.
13. Чибич С. Історія християнської церкви. Львів, 2001.
14. Шафф Ф. История христианской церкви : в 5 т. Санкт-Петербург, 2007. Т. 4–5.

Тема 3: Селянсько-плебейські рухи в Західній Європі XIV ст.**План.**

1. Джерела та історіографія проблеми.
2. Зміни в соціально-економічному розвитку західноєвропейського села та міста в XIV ст. на прикладі Англії, Італії і Франції.
3. Жакерія. Причини та передумови повстання, характер, рушійні сили. Наслідки виступу.
4. Селянсько-плебейське повстання Уота Тайлера. Місце та роль лоллардів.
5. Вплив ранньокапіталістичних відносин на еволюцію економічної ролі міст Апеннінського півострова. Повстання чомпі у Флоренції.

Тема есе: «Столітня війна, як привід та причина повстань у Франції та Англії».

Джерела:

1. Фруассар Жан. Хроники 1325–1340 / [перевод, статья и примечание М. Аникиева]. Санкт-Петербург, 2009.
2. Хроники и документы времен Столетней войны / [сост. М. В. Аникиев; под ред. Ю. П. Малинина]. Санкт-Петербург, 2005.
3. Хрестоматия по истории средних веков : в 3 т. / [под ред. С. Д. Сказкина]. Москва, 1961. Т. 2.

Література:

4. Ададуrow В. Історія Франції. Королівська держава та створення нації. Львів, 2002.

5. Басовская Н. И. И живы памятью столетий. Очерки о вождях народных движений в средневековой Европе. Минск, 1987.
6. Басовская Н. И., Зверева Г. И. Союз Франции и Шотландии в системе англо-французских противоречий XII–XV вв. // Средние века. М., 1985. Вып. 48. С. 107–131.
7. Басовская Н. И. Столетняя война: леопард против лилии. Москва, 2003.
8. История Италии : в 3 т. / [под ред. С. Сказкина, Л. Котельниковой]. Москва, 1970. Т. 1.
9. Рутенбург В. И. Народные движения в городах Италии XIV – начала XV вв. Москва ; Ленинград, 1958.
10. Сапрыкин Ю. М. Социально-политические взгляды английского крестьянства в XIV–XVII вв. Москва, 1972.
11. Сказкин С. Д. Очерки по истории западноевропейского крестьянства в средние века. Москва, 1968.
12. Фавье Ж. Столетняя война. Санкт-Петербург, 2009.
13. Хилтон Р., Фаган Г. Восстание английского народа в 1381 г. Москва, 1962.

**Перелік основних понять і термінів
до курсу історії Середніх віків (Модуль III)**

Тема 1: Хрестові походи та Східна Римська (Візантійська) імперія XII–XV ст.

Тамплієри	Магістр Ордену
Сенат	Епарх
Василевс	«Животворящий хрест»
Мандаліон	Латинська Романія
«Єрусалимські ассізи»	Стратіот
Госпітальєри	Паломництво
Свята Земля	Гріб Господній
Стратиг	Фема
Тевтонський Орден	Ассасини
Джихад	Туркополи
Мамлюки	Іслам

Тема 2: Франція у XII–XV ст.

Протекціонізм	Парламент
Цензітарії	Легісти
Лінеаж	Катари
Бальї	Вальденси
Прево	Альбігойці
Генеральні штати	Меркантилізм
Станова монархія	«Чорна смерть»
Дофін	Столітня війна
Жакерія	Орлеанська Діва
Віконт	Маркіз
Лівр	Мезальянс
Право «Мертвої руки»	Апанаж

Тема 3: Англія в XI–XV ст.

Шериф
Рельєф
Інтердикт
«Палата шахової дошки»
Сержант
Віллан
Лорд
«Книга Страшного суду»
Тен
Керл
Манор

«Щитові гроші»
Суд присяжних
Палата лордів
Палата общин
Йомен
Елдормен
Право «*Prima noctae*»
Глафорд
Ерл
Стіна щитів
Сокмен

Тема 4: Німеччина, Італія і Римо-католицька Церква в добу класичного Середньовіччя (XI–XIV ст.)

Клюнійський рух
Інвеститура
Гіббеліни
Гранди
Пополани
Апостольські брати
Домініканці
Есхатологія
Абат
«Авіньонський полон пап»
Папська курія
Легат
Вікарій

Гвельфи
Цістерціанці
Вікарій
Жебруці чернечі Ордени
Спіритуали і конвентуали
Флагеланти
Францисканці
Summa Theologiae
Неофіт
«Велика Схизма»
Кардинал
Нунцій
Ганза

Програмові вимоги до курсу історії Середніх віків (Модуль IV)

1. Соціально-політичний устрій угрів у IX–X ст. Виникнення Угорського королівства (із законів короля Стефана I). Династія Арпадів.
2. Посилення феодальної знаті в Угорщині в XII–XIII ст. «Золота булла» Андрія II.
3. Внутрішньо та зовнішньополітичний розвиток Угорщини в XIV ст. за династії Анжу.
4. Боротьба Угорського королівства з турками. Станова монархія. Розквіт країни часів Матяша Хуньяді.
5. Формування волоської і молдовської середньовічних народностей. Утворення князівств (господарств) Валахії та Молдови. Грамоти місцевих правителів.
6. Становище держав Піренейського півострова в XI–XIII ст. Вирішальні успіхи Реконквісти. Із «Загальної хроніки».
7. Особливості соціально-політичної організації держав Піренейського півострова у XII–XIII ст. Станові монархії. Місце та роль кортесів.
8. Об'єднання Іспанії та завершення Реконквісти.
9. Особливості соціально-економічного розвитку німецьких земель у XIV–XV ст.
10. Німеччина за Сигізмунда Люксембурзького. Хрестові походи проти таборитів.
11. «Золота булла» Карла IV Люксембурга. Закріплення політичного роздроблення Священної Римської імперії.
12. Соціально-економічне і політичне становище Священної Римської імперії в кінці XIV–XV ст. Максиміліан I.
13. Держава Тевтонського Ордену в Пруссії. Виникнення та основні тенденції розвитку.
14. Зародження гуманізму у німецьких землях: особливості розвитку. «Похвала Глупоті» Еразма Роттердамського.
15. Занепад папства і впливу Католицької Церкви у XIV–XV ст. Так званий «Авіньонський полон пап» та «Велика схизма».
16. Велике князівство Литовське в кінці XIII–XIV ст. Гедиміновичі. Кревська унія.
17. Кальмарська унія скандинавських країн.
18. Економічний розвиток Італії в XIII–XV ст. Зародження капіталістичних відносин.
19. Італійський гуманізм і його соціальне коріння. Діяльність Данте Аліг'єрі, Франческо Петрарки, Джованні Бокаччо.
20. Університети і схоластика у XII–XV ст. Світські та церковні привілеї.
21. Середньовічна міська культура. Мандрівні театри. З королівських грамот XII–XIV ст.
22. Рицарська культура: виховання, призначення та соціальна роль середньовічного рицарства.
23. Середньовічне мистецтво та архітектура (XII–XIV ст.).
24. Мануфактурна стадія виробництва: характерні риси, особливості еволюції.
25. Розвиток продуктивних сил в промисловості і сільському господарстві Західної Європи наприкінці XIV–XV ст.
26. Мистецтво Раннього Відродження (XIV–XV ст.). Джотто. Мазаччо. Донателло.
27. Образотворче мистецтво і математика у кінці XV ст. Леонардо да Вінчі, Мікеланджело Буонаротті, Рафаель Санті.
28. Успіхи у розвитку науки і техніки в Західній Європі у XIV – другій половині XV ст.
29. Специфіка світосприйняття середньовічних людей. Картина світу. Час і простір.
30. Особистість Середньовіччя.

31. Повсякденне життя доби Середньовіччя.
32. Проблеми міжнародних відносин доби класичного і пізнього Середньовіччя.
33. Розуміння сутності феодалізму в історіографії XVI–XVIII ст.
34. Розвиток медієвістики у першій половині XIX ст.
35. Стан медієвістики в другій половині XIX ст. Позитивізм.
36. Європейські розробки з історії Середніх віків у першій половині XX ст. Школа «*Анналів*»
37. Проблема генезису феодалізму у радянській історичній науці. Марксистсько-ленінська методологія.
38. Сучасна зарубіжна медієвістика.
39. Дослідження історії Середніх віків в Україні.

Тема 1: Проблеми міжнародних відносин доби пізнього Середньовіччя

План.

1. Джерела та історіографія проблеми.
2. Міждинастичні шлюби – фактор вирішення міжнародних питань.
3. Середньовічна дипломатія: джерела формування та функціонування.
4. Ключові міжнародні проблеми пізнього Середньовіччя:
 - а) хрестові походи християн проти християн;
 - б) анти-турецькі заходи західноєвропейського християнства;
 - в) внутрішні проблеми Церкви – чинник загострення міжнародних відносин XIV–XV ст.

Тема есе: «Галицька земля в системі між-династичних відносин XIV ст.»

Джерела:

1. Історія західноєвропейського середньовіччя. Хрестоматія / [упорядник М. О. Рудь]. Київ, 2005.
2. Хрестоматія по истории международных отношений / [составитель Д. В. Кузнецов]. Благовещенск, 2013. Кн. 2 : Средние века.

Література:

3. Зінченко А. Історія дипломатії від давнини до початку нового часу. Навчальний посібник. Вінниця, 2002.
4. Ивонин Ю. Е. У истоков европейской дипломатии нового времени. Минск, 1984.
5. Іналджик Г. Османська імперія: Класична доба 1300–1600 рр. Київ, 1998.
6. Кримський А. Історія Туреччини. Київ ; Львів, 1996.
7. Медведев И. П. Очерки византийской дипломатии: Частноправовой акт. Ленинград, 1988.
8. Международные связи стран Центральной Восточной и Юго-Восточной Европы и славяно-германские отношения. Москва, 1968.
9. Петросян Ю. Османская империя: могущество и гибель. Исторические очерки. Москва, 2003.
10. Попов Н. Династические браки и брачная дипломатия в Западной Европе раннего нового времени // Новая и новейшая история. 1998. № 6. С. 48–65.
11. Попов Н. Династические браки и брачная дипломатия в Центральной и Восточной Европе XVI–XVIII в. // Новая и новейшая история. 2000. № 2. С. 117–134.
12. Сванидзе А. А. Эпоха уний в северной Европе XIV – начала XV вв. Москва, 1980.
13. Соколов Н. П. Венеция между гвельфами и гибеллинами (XIII–XIV вв.) // Вопросы истории. 1975. № 9. С. 142–152.
14. Шаскольский И. Л. Третий крестовый поход шведских рыцарей на восточные берега Балтики (1293 г.) // Средние века. 1989. Вып. 52. С. 130–145.
15. Шафф Ф. История христианской церкви : в 5 т. Санкт-Петербург, 2008. Т. 5.

Тема 2: Система середньовічної вищої освіти. Університети.

План.

1. Джерела. Університетські статuti.
2. Витоки формування системи університетів. Поняття вищої освіти доби Середньовіччя.
3. Перші університети та їхня діяльність. Болонья, Сорбона, Оксфорд, Кембридж.
4. Методи та форми навчання. Контингент студентів.
5. Позиція Церкви і Держави щодо функціонування університетів.

Тема есе: «Студенти-русини в західноєвропейських університетах доби Середньовіччя»

Джерела:

1. Документы по истории университетов Европы XII–XV вв. / [вступ. статья Г. И. Липатниковой]. Воронеж, 1973.
2. Історія західноєвропейського середньовіччя. Хрестоматія / [упорядник М. О. Рудь]. Київ, 2005.

Література:

3. Гуковский М. А. Итальянское Возрождение. Ленинград, 1990.
4. Добиаш-Рождественская О. Культура западноевропейского Средневековья. Москва, 1987.
5. Дюбі Ж. Доба соборів. Мистецтво та суспільство 980–1420 років. Київ, 2003.
6. ле Гофф Ж. Интеллектуалы в средние века. Санкт-Петербург, 2003.
7. ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада. Екатеринбург, 2005.
8. Татаркевич В. Історія філософії : в 3 т. Львів, 2006. Т. 1 : антична і середньовічна філософія.

Тема 3: Еволюція матеріальної та духовної культури західноєвропейської цивілізації (XIV–XV ст.)

План.

1. Історіографія проблеми.
2. Трансформації у пізньосередньовічній матеріальній культурі. Готика. Початки Відродження.
3. Перегляд цінностей світогляду середньовічної людини. Зміни уявлень про будову світу, час, простір.
4. Успіхи у розвитку науки і техніки XIV – другої половини XV ст.

Тема есе: «Пам'ятки готичного архітектурного стилю в Україні (XIV–XVI ст.)».

Джерела:

1. Історія західноєвропейського середньовіччя. Хрестоматія / [упорядник М. О. Рудь]. Київ, 2005.

Література:

2. Баткин Л. М. Итальянское Возрождение: Проблемы и люди. Москва, 1995.
3. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV–XVIII ст. : в 3 т. Київ, 1995. Т. 1.
4. Гуковский М. А. Итальянское Возрождение. Ленинград, 1990.
5. Гуревич А. Я. Избранные труды. Культура средневековой Европы. Санкт-Петербург, 2007
6. Гуревич А. Я. Избранные труды. Средневековый мир. Санкт-Петербург, 2007.
7. Гуревич А. Я. Средневековый мир: культура безмолвствующего большинства. Москва, 1990.
8. Дюбі Ж. Доба соборів. Мистецтво та суспільство 980–1420 років. Київ, 2003.
9. Канторович Э. Два тела короля. Исследование по средневековой политической теологии / [под ред. С. Бойцова]. Москва, 2005.
10. ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада. Екатеринбург, 2005.
11. Рутенбург В. И. Итальянский город от раннего средневековья до Возрождения. Очерки. Ленинград, 1987.

Перелік основних понять і термінів до курсу історії Середніх віків (Модуль IV)

Тема 1: Країни так званої «Молодшої Європи» XI–XV т..

Палатин	Йобагіони
Ятвяги	Голштинія
Бандерія	Бомбарда
Аркебуза	Вагенбург
Сервієнти	Семиграддя
Жемайти	Аукшайти
«Золота булла»	Сервієнти
Госпіти	Флорин
Олтенія	Мултенія
Воевода	Бан
«Чорне військо»	«Орден Дракона»

Тема 2: Країни Піренейського півострова в XI–XV т..

Мосараби	«Дурні звичай»
Консехо	«Свята германдада»
Кортеси	Мориски
Ідальго	Маррани
Фуерос	Рікос-омбрес
Муwallади	«Сицилійська вечірня»
Емірат	Халіфат
Мечеть	Медресе
Мулла	Ікта
Харадж	Джизья
Калатрава	Алькантра

Тема 3: Священна Римська імперія, Італія, Католицька Церква XIV–XV т..

Індульгенція	Гуманізм
Конгрегація	Мануфактура
Римська курія	Папо-цезаризм
Цезарепапізм	Мануфактура
Теократія	Ренесанс
Гонфалоньєр	Кондотьєр
Швабсько-Рейнський союз	Пфальцграф
<i>«Похвала Глупоті»</i>	Релікварій
Трапезна	Паломництво
Соборовий рух	Гусити
Таборити	Чашники

Тема 4: Культура Середньовіччя XI–XV т..

Магістр	Готика
Романський стиль	Тривіум
Квадрівіум	Схоластика, схоластик
Куртуазність	<i>«Молот відьом»</i>
Апсида, нава	Університет
Факультет	Бакалавр
Теологія	Семінар
Декан	Ректор
Відродження	Бурса
Шартрська школа	Аверроїзм
Окуляртизм	Алхімія

**Короткий курс середньовічної історії країн Азії та Африки
(самостійне вивчення, індивідуальна робота)**

Програмові вимоги

1. Загальне поняття історії країн Азії і Африки доби Середньовіччя.
2. Феномен «східного феодалізму».
3. Персія за династії Сасанідів.
4. Араби та їх походження. Аравія. Пророк Мохаммед.
5. Завоювання арабів. Становлення Халіфату.
6. Арабський світ за династій Омейядів та Аббасидів.
7. Коран – священна книга мусульман.
8. Китай часів династій Хань, Сун і Тан.
9. Держава киданів, династії Сі Ся, північна та південна Цзинь.
10. Китай час династій Юань та Мін.
11. Середньовічна Індія за династії Гуптів.
12. Варново-кастова система Індії. Земельні відносини.
13. Індійські ремесло і торгівля у VI–X т.. Міста і культура.
14. Делійський султанат. Держава Великих Моголів.
15. Японія. Природно-географічні та кліматичні умови. Айни.
16. Японія III–VII ст. Реформи Тайка. Японське суспільство досамурайської доби.
17. Японія XII–XVI ст.
18. Японські Бойові мистецтва і філософія. Культура.
19. Народи середньовічного Кавказу.
20. Арабські завоювання у Закавказзі. Повстання Бабек.
21. Візантійська експансія на Кавказ. Вірменія та Азербайджан.
22. Об'єднання і піднесення Грузії. Цариця Тамар.
23. Номади Великого Степу III–XII ст.
24. Постання об'єднаної Монголії. Темучин.
25. Завоювання монголів XII–XIII ст. Яса. Розпад держави.
26. Оттоманська Порта та її становлення.
27. Осман і його родина. Анатолія XIII – початку XIV ст.
28. Взяття турками Адріанополя. Хрестові походи кінця XIV–XV ст. Взяття Константинополя
29. Юдеї VII–XVI ст.
30. Країни Індокитаю доби Середньовіччя.
31. Аксум, Нубія, Ефіопія. Східноафриканські міста-держави.
32. Країни Тропічної Африки.
33. Народи та культури півдня Африки.

Перелік основних понять і термінів

Сунніти	Шіїти	Ісмаїліти
Кшатрії	Мулла	Медресе
Дайв'єт	Нагаша-нагашт	Негус
Самурай	Сьогун	Аматерасу
Сарацини	Ассасини	Варна
Каста	Брахмани	Султан
Шахиншах	Курултай	Нойон
Багатур	Ван	Джонка
Даосизм	Ламаїзм	Бусурмани
Яса	Кумани	Кидані
Мечеть	Мінарет	Кааба
Хіджра	Синтоїзм	Буддизм
Шаманізм	Тенгрі	Юдаїзм
Тумен	Джигіт	Католікос
Богдихан	Асігару	Сура
Аят	Катана	Вайш'ї
Шудри	Джайнізм	Вішнуїзм
Шамбала	Дешт-і-Кипчак	Нукер
Дзен-буддизм	Бусідо	Кімоно
Велика Китайська стіна	Айни	Номади
Маніхейство	Сьоен	Прянощі
Тимаріоти	Яничари	Гарем
Сіпаги	Галера	Диван
Шаріат	Праведні халіфи	Магді

Література:

1. Аблаев Л. Средневековая Индия. Санкт-Петербург, 2003.
2. Васильев Л. С. История Востока : в 2 т. Москва, 1994. Т. 1.
3. Войтович Л. В. Нащадки Чингіз-хана: вступ до генеалогії Чингізидів-Джучидів. Київ, 2005.
4. Доктор Рахман. Краткая история Ислама. Хронология событий 570–1000 гг. от Рождества Христова. Москва, 2003.
5. Древнеиндийская цивилизация: История, религия, философия, эпос, литература, наука, встреча культур. Москва, 2007.
6. Іналджик Г. Османська імперія. Класична доба 1300–1600. Київ, 1998.
7. История Китая / В. В. Адамчик, М. В. Адамчик, А. Н. Бадак. Москва, 2005.
8. Крюгер Р. Полная история Поднебесной. Москва, 2006.
9. Мюллер А. История ислама. Москва, 2004. Т. 1–2.
10. Очерки истории Грузии : в 8 т.. Т. II. Грузия в IV–X веках ред.: М. Лордкипанидзе, Д. Мусхелишвили Тбилиси ; Мецниереба, 1988.
11. Рубель В. Японська цивілізація: традиційне суспільство і державність. Київ, 1997.
12. Сурдель Ж., Сурдель Д. Цивилизация классического ислама. Екатеринбург, 2005.

Екзаменаційні білети з історії Середніх віків (Модуль III–IV)

Екзаменаційний білет №1.

1. Посилення королівської влади династії Капетингів у XII – на початку XIII ст.
2. Загальне поняття історії країн Азії і Африки доби Середньовіччя. Феномен «східного феодалізму».
3. Вплив нормандського завоювання на соціально-політичний розвиток Англії.
4. «*Dictatus Papae*».
5. Поясніть термін «*Інвеститура*».
6. Утворення Латинської імперії: 1139; 1204; 1269; 1279.

Екзаменаційний білет №2.

1. Початок станової монархії у державі Капетингів, її особливості.
2. Персія за династії Сасанідів.
3. Епірський деспотат.
4. Війна Троянд у Англії: причини, передумови, наслідки.
5. Поясніть термін «*Гранди*».
6. Виникнення англійського парламенту: 1215; 1265; 1348; 1379.

Екзаменаційний білет №3.

1. Причини і початок Столітньої війни. Жакерія за «*Хронікою*» Фруассара та «*Перших 4-х Валуа*».
2. Араби та їх походження. Аравія. Пророк Мохаммед.
3. Занепад хрестового руху. Наслідки Хрестових походів.
4. Реформи Генріха II.
5. Поясніть термін «*Лінеаж*».
6. Відновлення Східної Римської (Візантійської) імперії: 1204; 1255; 1261; 1389.

Екзаменаційний білет №4.

1. Відновлення Столітньої війни. Жанна д'Арк.
2. Занепад папства і впливу Католицької Церкви у XIV–XV ст. Так званий «*Авіньонський полон пап*» і «*Велика схизма*».
3. Завоювання арабів. Становлення Халіфату.
4. Соціальна структура англійського суспільства кінця XI ст. за даними «*Книги Страшного суду*».
5. Поясніть термін «*Меркантилізм*».
6. Правління Олексія I Комніна: 1081–1118; 1111–1141; 1191–1196; 1193–1200.

Екзаменаційний білет №5

1. Завершення політичного об'єднання Франції. Людовік XI.
2. Історичні передумови, причини і характер Хрестових походів.
3. Арабський світ за династій Омейядів та Аббасидів.
4. Зовнішня і внутрішня політика Іоанна Безземельного.
5. Поясніть термін «*Стратіот*».

6. Падіння Східної Римської (Візантійської) імперії: 1352; 1453; 1483; 1492.

Екзаменаційний білет №6.

1. Початок Хрестового руху. Похід бідноти Перший Хрестовий похід рицарів. Падіння Єрусалиму.
2. Боротьба за інвеституру. Вормський конкордат.
3. Коран – священна книга мусульман.
4. *«Велика хартія вольностей»*.
5. Поясніть термін *«Магістр Ордену»*.
6. Жакерія у Франції: 1222; 1358; 1399; 1453.

Екзаменаційний білет №7.

1. Особливості формування станової монархії в Англії. Походження парламенту, його соціальна і політична роль.
2. Китай часів династій Хань, Сун і Тан.
3. Візантійські історико-філософські вчення XIV – першої половини XV ст. Ісихазм.
4. Хрестові походи XIII ст. Діяльність Людовіка IX.
5. Поясніть термін *«Гвельфи і гібеліни»*.
6. Завершення Столітньої війни: 1381; 1405; 1449; 1453.

Екзаменаційний білет №8.

1. Ключіський рух та піднесення папства.
2. Держава киданів, династії Сі Ся, північна та південна Цзинь.
3. Другий і третій Хрестові походи. Діяльність Бернарда з Клерво.
4. Балканські завоювання Оттоманської Порти XIV–XV ст. Падіння Константинополя 1453 р.
5. Поясніть термін *«Протекціонізм»*.
6. Виникнення Генеральних штатів у Франції: 1204; 1302; 1405; 1502.

Екзаменаційний білет №9.

1. Боротьба за інвеституру між римськими папами та німецькими імператорами (остання третина XI – перша чверть XII ст.).
2. Китай час династій Юань та Мін.
3. Східна Римська (Візантійська) імперія за останніх Македонців і перших Комнінів (кінець XI – початок XII ст.). Правління Олексія I.
4. *«Робітниче законодавство»* в Англії.
5. Поясніть термін *«Бальї»*.
6. Династія Ангелів у Східній Римській (Візантійській) імперії: 1081–1185; 1185–1204; 1235–1338; 1337–1453.

Екзаменаційний білет №10.

1. Війни Фрідріха Барбаросси з італійськими містами. Ломбардська ліга. Виникнення системи поліцентризму в Італії.
2. Середньовічна Індія за династії Гуптів.

3. Особливості внутрішньої і зовнішньої політики Комнінів та Ангелів. Міждинастичні конфронтації. Причини кризи управління Візантійською імперією на рубежі XII – початку XIII ст.
4. Реформи та зовнішня політика Людовіка IX.
5. Поясніть термін «Мандаліон».
6. Династія Плантагенетів у Англії: 1066–1135; 1154–1399; 1275–1384; 1369–1478.

Екзаменаційний білет №11.

1. Боротьба Католицької Церкви з ересями, її форми. Чернечі Ордени (XII–XIII ст.)
2. Варново-кастова система Індії. Земельні відносини.
3. Відновлення Східної Римської (Візантійської) імперії. Династія Палеологів.
4. Коротко охарактеризуйте повстання Уота Тайлера.
5. Поясніть термін «Цистерціанці».
6. «Велика схизма» (розкол в Католицькій Церкві): 1378–1417; 1391–1404; 1400–1415; 1431–1444.

Екзаменаційний білет №12.

1. Причини занепаду Візантії у кінці XIV – першій половині XV ст. Внутрішня криза і несприятлива міжнародна ситуація.
2. Індійське ремесло і торгівля у VI–X ст. Міста і культура.
3. Особливості соціально-політичного розвитку Англії у XV ст.
4. Нікейська імперія.
5. Поясніть термін «Інтердикт».
6. Династія Комнінів у Трапезундській імперії: 1178–1357; 1154–1399; 1204–1461; 1285–1455.

Екзаменаційний білет №13.

1. Утворення Латинської імперії. Міжетнічні та міжрелігійні відносини на Балканах в XIII ст.
2. Делійський султанат. Держава Великих Моголів.
3. Посилення влади французьких королів у XII – першій чверті XIII ст. Альбігойські війни.
4. Трапезундська імперія.
5. Поясніть термін «Чорна смерть».
6. Людовік IX Святий (роки правління): 1181–1216; 1226–1270; 1227–1291; 1301–1371.

Екзаменаційний білет №14.

1. Сучасна українська медієвістика.
2. Японія. Природно-географічні та кліматичні умови. Айни.
3. Держава Тевтонського Ордену в Пруссії.
4. Дайте коротку характеристику «Золотій буллі» Карла IV Люксембурга.
5. Поясніть термін «Ренесанс».
6. Битва під Варною: 1380; 1386; 1444; 1453

Екзаменаційний білет 15.

1. Об'єднання Іспанії та завершення Реконквісти.
2. Японія III–VII ст. Реформи Тайка. Японське суспільство досамурайської доби.

3. Середньовічне мистецтво та архітектура (XII–XIV ст.).
4. Дайте коротку характеристику «Золотій буллі» Андрія II.
5. Поясніть термін «Індульгенція».
6. Правління німецького імператора Максиміліана I: 1388–1398; 1414–1418; 1455–1490; 1508–1519

Екзаменаційний білет №16.

1. Розвиток медієвістики у першій половині XIX ст.
2. Японія XII–XVI ст. Японські Бойові мистецтва і філософія. Культура.
3. Становлення і розвиток Молдовського господарства.
4. Дайте коротку характеристику особистості Середньовіччя.
5. Поясніть термін «Палатин».
6. Роки життя Леонардо да Вінчі: 1400–1472; 1411–1466; 1452–1519; 1480–1541.

Екзаменаційний білет №17.

1. Дослідження історії Середніх віків у XVI–XVIII ст.
2. Народи середньовічного Кавказу.
3. Занепад папства і впливу Католицької Церкви у XIV–XV ст. Так звані «Авіньонський полон пап» та «Велика схизма».
4. Поясніть основні принципи роботи середньовічних університетів.
5. Поясніть термін «Кортеси».
6. Роки правління короля Іспанії Фердинанда V: 1390–1402; 1403–1409; 1450–1500; 1479–1516.

Екзаменаційний білет №18.

1. Стан дослідження Середньовіччя в Західній Європі у першій половині XX ст.
2. Арабські завоювання у Закавказзі. Повстання Бабека.
3. Велике князівство Литовське в кінці XIII–XIV ст.
4. Розкрийте основні ідеї представників італійського гуманізму.
5. Поясніть термін «Бомбарда».
6. Роки правління німецького імператора Сигізмунда Люксембурзького: 1387–1410; 1387–1437; 1410–1437; 1420–1437.

Екзаменаційний білет №19.

1. Стан медієвістики в другій половині XIX ст. Позитивізм.
2. Візантійська експансія на Кавказ. Вірменія та Азербайджан.
3. Особливості соціально-економічного розвитку німецьких земель у XIV–XV ст.
4. Розкрийте напрями розвитку середньовічних мистецтва і архітектури (XII–XIV ст.)
5. Поясніть термін «Ідальго».
6. Битва під Танненбергом: 1401; 1410; 1411; 1414.

Екзаменаційний білет №20.

1. Сучасна зарубіжна медієвістика.
2. Об'єднання і піднесення Грузії. Цариця Тамар.

3. Повсякденне життя доби Середньовіччя.
4. Розкрийте основні ідеї представників німецького гуманізму.
5. Поясніть термін «*Жемайти*».
6. Кревська унія: 1382; 1386; 1397; 1401.

Екзаменаційний білет №21.

1. Внутрішньо та зовнішньополітичний розвиток Угорщини в XIV ст. за династії Анжу.
2. Номади Великого Степу III–XII ст.
3. Мистецтво Раннього Відродження (XIV–XV ст.). Джотто. Мазаччо. Донателло.
4. Дайте коротку характеристику мануфактурній стадії виробництва.
5. Поясніть термін «*Аукшайти*».
6. Падіння Гренадського емірату: 1479; 1492; 1498; 1501

Екзаменаційний білет №22.

1. Рицарська культура: виховання, призначення та соціальна роль середньовічного рицарства.
2. Хрестові походи німецького рицарства проти таборитів.
3. Постання об'єднаної Монголії. Темучин.
4. Розкрийте основні напрями розвитку міжнародних відносин доби пізнього Середньовіччя.
5. Поясніть термін «*Римська курія*».
6. Встановлення тиранії Медічі у Флоренції: 1430; 1434; 1444; 1448

Екзаменаційний білет №23.

1. Становище держав Піренейського півострова в XI–XIII ст. Вирішальні успіхи Реконкісти.
2. Завоювання монголів XII–XIII ст. Яса. Розпад держави.
3. Анти-турецька боротьба угорських правителів у XV–XVI ст.
4. Дайте коротку характеристику «*Похвалі Глупоти*» Еразма Роттердамського.
5. Поясніть термін «*Конгрегація*».
6. Базельський Вселенський Церковний Собор: 1431–1439; 1431–1444; 1431–1449; 1437–1450.

Екзаменаційний білет №24.

1. Середньовічна дипломатія: джерела формування та функціонування.
2. Кальмарська унія скандинавських країн.
3. Оттоманська Порта та її становлення. Анатолія XIII – початку XIV ст.
4. Дайте коротку характеристику законам святого Стефана.
5. Поясніть термін «*Ятвяги*».
6. Карл IV Люксембурзький – імператор Священної Римської імперії: 1347–1378; 1356–1378; 1378–1382; 1382–1399.

Екзаменаційний білет №25.

1. Становлення станової монархії в Угорщині часів Матяша Хуньяді.
2. Взяття турками Адріанополя. Хрестові походи кінця XIV–XV ст. Взяття Константинополя.
3. Економічний розвиток Італії в XIII–XV ст. Зародження капіталістичних відносин.
4. Дайте коротку характеристику діяльності мандрівних театрів доби Середньовіччя.
5. Поясніть термін «*Вагенбург*».

6. Роки життя волоського господаря Влада III Цепеша: 1430–1446; 1431–1446; 1431–1476; 1442–1462.

Екзаменаційний білет №26.

1. Становлення Молдовського і Волоського господарств. Взаємини з Угорщиною та Туреччиною.
2. Аксум, Нубія, Ефіопія. Східноафриканські міста-держави.
3. Культура Італії наприкінці XV – на початку XVI ст. Леонардо да Вінчі, Мікеланджело Буонаротті, Рафаель Санті.
4. Дайте характеристику діяльності середньовічних банків та кредиторських спілок.
5. Поясніть термін «*Квадрівіум*».
6. Ферраро-Флорентійський Вселенський Церковний Собор: 1417–1438; 1438–1445; 1445–1449; 1447–1451.

Волощук Мирослав Михайлович

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З КУРСУ
ІСТОРІЇ СЕРЕДНІХ ВІКІВ**

**Для студентів історичних факультетів
спеціальності 032 історія та археологія (історія)
(лекційні, практичні заняття та самостійна робота у двох частинах)**

